

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»»
Центральноукраїнський інститут**

Кафедра економіки та управління персоналом

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Економіка праці та соціально-трудові відносини»
на тему: «УПРАВЛІННЯ ЗАЙНЯТІСТЮ НАСЕЛЕННЯ ТА
ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ»

Студента: Григораш Валерія
Олександрівна
Курсу: 2-го
Групи: ІН16-8-24-Б1УПП(4.6з)
Спеціальності: 051 «Економіка»
Керівник: к.е.н. Гора А. В.

Оцінка:
Національна шкала _____
Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Кропивницький 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЗАЙНЯТІСТЮ ТА БЕЗРОБІТТЯ.....	6
1.1. Сутність зайнятості населення та її види.....	6
1.2. Безробіття: поняття, причини та форми.....	9
1.3. Державна політика регулювання ринку праці: підходи та інструменти....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЗАЙНЯТОСТІ ТА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ.....	17
2.1. Аналіз основних тенденцій зайнятості населення в умовах воєнного стану.....	17
2.2. Оцінка причин, факторів та наслідків безробіття.....	21
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗАЙНЯТІСТЮ НАСЕЛЕННЯ.....	25
3.1. Обґрунтування необхідності реформування політики зайнятості.....	25
3.2. Модернізація системи професійної орієнтації та перепідготовки кадрів..	27
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Проблема управління зайнятістю населення та мінімізації рівня безробіття належить до переліку найбільш гострих соціально-економічних викликів, що стоять перед Україною на сучасному етапі її історичного розвитку. Умови безпрецедентної економічної нестабільності, спричиненої повномасштабною збройною агресією, зумовили радикальну трансформацію ландшафту національного ринку праці. Традиційні механізми забезпечення зайнятості, які функціонували в мирний час, виявилися недостатньо адаптивними до викликів, пов'язаних із масовою внутрішньою та зовнішньою міграцією, фізичним руйнуванням промислових активів та розривом логістичних ланцюгів. У цьому контексті управління зайнятістю перестає бути суто економічним завданням і перетворюється на стратегічний фактор збереження людського капіталу та забезпечення національної безпеки держави.

Структурні зміни на ринку праці України сьогодні характеризуються глибокими диспропорціями: з одного боку, спостерігається зростання безробіття через ліквідацію підприємств у зоні бойових дій, а з іншого — гострий дефіцит кваліфікованих кадрів у критично важливих галузях через мобілізаційні процеси та масовий виїзд працездатного населення за кордон. Ефективне управління зайнятістю за таких умов вимагає розробки інноваційних підходів, які б інтегрували державне регулювання, стимулювання приватного підприємництва та цифрову трансформацію послуг із працевлаштування. Саме від здатності держави оперативно реагувати на ці запити залежить темп післявоєнного відновлення та соціальна стабільність суспільства.

Теоретичні та прикладні аспекти зайнятості та безробіття були і залишаються предметом прискіпливої уваги провідних вітчизняних та світових вчених. Фундаментальний внесок у розробку теорії ринку праці зробили такі науковці, як Адам Сміт, Давид Рікардо, Артур Пігу та інші. Питання трансформації зайнятості в перехідних та кризових економіках

глибоко досліджені у працях українських вчених, серед яких: Бандур С. І., Богиня Д. П., Геєць В. М., Колот А. М., Лібанова Е. М., Новікова О. В., Шаульська Л. В. та багато інших. Попри значний масив напрацювань, специфіка управління зайнятістю саме в умовах затяжного воєнного стану, масового переміщення мільйонів людей та стрімкої цифровізації економічних відносин потребує додаткового переосмислення та розробки нових концептуальних рішень. Більшість існуючих моделей не враховували фактор "воєнного шоку" такої тривалості та інтенсивності, що зумовлює наукову потребу в цьому дослідженні.

Мета дослідження полягає у комплексному теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів управління зайнятістю населення в Україні в умовах кризових явищ та воєнних факторів, спрямованих на подолання безробіття та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання:

- розкрити теоретичну сутність категорій «зайнятість» та «безробіття» у сучасній економічній науці;
- проаналізувати динаміку та структуру безробіття в Україні в умовах воєнного стану та економічної нестабільності;
- визначити основні чинники та бар'єри, що перешкоджають ефективному функціонуванню вітчизняного ринку праці;
- оцінити ефективність існуючих державних програм стимулювання зайнятості та підтримки внутрішньо переміщених осіб;
- обґрунтувати пріоритетні напрями модернізації державної політики зайнятості, включаючи цифровізацію та розвиток системи перепідготовки кадрів;
- розробити пропозиції щодо впровадження інноваційних форм зайнятості як інструменту зниження рівня безробіття.

Об'єктом дослідження є система соціально-економічних відносин на ринку праці України, що виникають у процесі управління зайнятістю населення та регулювання рівнів безробіття.

Предметом дослідження є організаційні, економічні, правові та цифрові механізми, інструменти та методи підвищення ефективності управління зайнятістю та мінімізації безробіття в сучасних умовах.

Значення ефективного управління зайнятістю для держави неможливо переоцінити. Воно є фундаментом для формування платоспроможного попиту, наповнення державного та місцевих бюджетів через податкові надходження, а також зменшення навантаження на фонди соціального страхування. Проте соціальний аспект є ще більш значущим: працевлаштування забезпечує людині соціальну інтеграцію, відчуття власної корисності та гідний рівень життя, що є критично важливим для психологічного стану нації в часи війни. Ефективна політика зайнятості сприяє поверненню мігрантів, адаптації ветеранів до цивільного життя та загальній консолідації суспільства навколо ідеї відновлення країни.

У результаті проведеного аналізу планується сформувані цілісну концепцію адаптивного управління ринком праці, яка базуватиметься на принципах гнучкості та цифровізації.

Практична реалізація результатів дослідження сприятиме стабілізації рівня безробіття, запобіганню деградації трудового потенціалу та створенню умов для стрімкого економічного зростання в поствоєнний період. Орієнтація на інноваційні форми зайнятості та розвиток людського капіталу дозволить Україні не лише відновити втрачені позиції, а й здійснити якісний стрибок у структурі економіки, де високопродуктивна праця стане головним джерелом національного багатства.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЗАЙНЯТІСТЮ ТА БЕЗРОБІТТЯ

1.1. Сутність зайнятості населення та її види

Сутність зайнятості населення як фундаментальної економічної категорії полягає у забезпеченні участі працездатного населення у процесі створення суспільно корисного продукту або надання послуг, що супроводжується отриманням відповідного доходу. В академічному розумінні зайнятість відображає не лише стан залученості людського ресурсу до виробничих відносин, а й складну систему зв'язків між попитом та пропозицією робочої сили, рівнем технологічного розвитку суспільства та соціальними стандартами життя. Економічний зміст зайнятості трансформується разом із розвитком продуктивних сил: від класичного розуміння праці як фізичного зусилля до сучасних концепцій інтелектуального та цифрового капіталу. Зайнятість є первинною умовою функціонування ринку праці, оскільки вона визначає обсяг задіяного економічного потенціалу країни та формує базу для розподілу і перерозподілу національного доходу.

У науковому дискурсі категорія зайнятості розглядається через призму різних теоретичних шкіл, що дозволяє глибше зрозуміти її багатогранність. Класична та неокласична школи, представлені працями Адама Сміта, Давида Рікардо та Альфреда Маршалла, акцентували увагу на здатності ринку до саморегулювання та досягнення повної зайнятості за умови гнучкості заробітної плати [1]. Натомість кейнсіанська теорія, засновником якої є Джон Мейнард Кейнс, змістила акцент на роль агрегованого попиту та необхідність державного стимулювання для досягнення ефективного рівня зайнятості. Сучасні закордонні дослідники, такі як Крістофер Піссарідес та Девід Кард, фокусуються на вивченні недосконалості ринку праці, механізмах пошуку та відповідності робочих місць, а також на впливі мінімальної заробітної плати та міграції на структуру зайнятості.

Українська наукова думка також має ґрунтовні напрацювання у сфері дослідження зайнятості, адаптовані до специфіки трансформаційної

економіки. Елла Лібанова у своїх працях детально аналізує демографічні чинники формування ринку праці та соціальні наслідки безробіття, підкреслюючи роль людського розвитку як мети економічної політики. Питаннями економіки праці та соціально-трудових відносин активно займається Анатолій Колот, який обґрунтовує необхідність переходу до інноваційних моделей зайнятості та посилення соціального діалогу. Дослідження Олександра Грішнова зосереджені на капіталізації людського потенціалу та конкурентоспроможності працівників на сучасному ринку праці. Особлива увага приділяється концепції гідної праці, яка передбачає не лише наявність робочого місця, а й належний рівень оплати, безпеки та соціального захисту [8].

Основні види зайнятості розрізняються за тривалістю робочого часу, правовим статусом та характером трудових відносин. Повна зайнятість традиційно вважається ідеальним станом економіки, за якого кожен, хто бажає та здатен працювати, має роботу на повний робочий день відповідно до чинного законодавства. Проте в умовах постіндустріального суспільства дедалі більшого поширення набуває часткова зайнятість, яка дозволяє працівникам поєднувати трудову діяльність із навчанням або сімейними обов'язками. Тимчасова зайнятість, що базується на строкових трудових договорах, надає ринку праці необхідної гнучкості, але водночас створює ризики соціальної вразливості для працюючих. Найбільш проблемним видом є неформальна зайнятість, яка характеризується відсутністю офіційного оформлення відносин, що позбавляє працівників доступу до системи соціального страхування.

Таблиця 1.1.

Порівняльна характеристика основних видів зайнятості населення

Вид зайнятості	Характер трудових відносин	Соціальні та економічні переваги	Основні ризики та обмеження
Повна зайнятість	Робота протягом стандартного робочого тижня за безстроковим договором	Стабільний дохід, повний соціальний пакет, можливості кар'єрного росту	Ризик професійного вигорання, низька гнучкість робочого графіку

Вид зайнятості	Характер трудових відносин	Соціальні та економічні переваги	Основні ризики та обмеження
Часткова зайнятість	Робота за графіком, що менший за встановлену норму робочого часу	Баланс між роботою та особистим життям, додатковий заробіток	Нижчий рівень доходу, обмежений доступ до певних соціальних пільг
Тимчасова зайнятість	Робота на визначений термін або для виконання конкретного проєкту	Швидкий досвід у різних сферах, гнучкість для роботодавця	Відсутність гарантій зайнятості в довгостроковій перспективі
Неформальна зайнятість	Праця без офіційного оформлення та сплати податків	Вищий рівень поточної чистої оплати, легкість працевлаштування	Відсутність правового захисту, пенсійного стажу та лікарняних
Самозайнятість	Самостійна організація праці з метою отримання прибутку	Незалежність, реалізація підприємницького потенціалу	Нестабільність доходів, повна відповідальність за результати

Роль зайнятості у забезпеченні економічного зростання є визначальною, оскільки вона виступає сполучною ланкою між ресурсами та кінцевим споживанням. Високий рівень продуктивної зайнятості означає, що трудовий потенціал нації використовується ефективно, що призводить до збільшення обсягів виробництва товарів та послуг. Крім того, зайнятість формує купівельну спроможність населення, стимулюючи сукупний попит, що, у свою чергу, спонукає бізнес до інвестицій та розширення діяльності. В умовах інноваційного розвитку особливого значення набуває не просто кількісна, а якісна зайнятість, яка базується на використанні високих технологій та креативних здібностей персоналу [14]. Це дозволяє створювати вищу додану вартість та підвищувати конкурентоспроможність національної економіки на світовій арені.

Добробут населення безпосередньо залежить від стану зайнятості, оскільки праця залишається основним джерелом доходів для переважної більшості громадян. Зайнятість забезпечує не лише фінансову незалежність, а й соціальну стабільність, запобігаючи маргіналізації суспільства та знижуючи рівень злочинності. Вона сприяє розвитку особистості, наданню людині певного соціального статусу та можливості самореалізації. Ефективне

управління зайнятістю передбачає створення умов, за яких кожен працівник має доступ до безпечних умов праці, справедливої винагороди та безперервної освіти. Це формує стійкий середній клас, який є опорою демократичного розвитку та гарантом громадянського миру.

Однак сучасні реалії, зокрема вплив глобальної цифровізації та автоматизації, вносять корективи у традиційне розуміння видів зайнятості. Поява платформної зайнятості та фрілансу стирає чіткі межі між офіційною та неофіційною працею, вимагаючи від держави нових інструментів регулювання. В Україні ці процеси накладаються на структурні деформації, спричинені переходом від індустріальної до сервісно-орієнтованої економіки, а також на демографічні виклики, пов'язані зі старінням нації та міграцією [16].

Економічна категорія зайнятості також тісно пов'язана з поняттям ефективності праці. Якщо зайнятість є надмірною або прихованою (коли працівники формально числяться в штаті, але фактично не працюють), це гальмує розвиток підприємства та економіки в цілому. Рациональна зайнятість передбачає такий розподіл робочої сили, за якого забезпечується максимальний обсяг виробництва при мінімальних витратах трудових ресурсів. Це вимагає від держави проведення активної політики на ринку праці, спрямованої на підтримку мобільності робочої сили, стимулювання створення високотехнологічних робочих місць та забезпечення відповідності системи професійної освіти потребам роботодавців.

1.2. Безробіття: поняття, причини та форми

Безробіття є складним соціально-економічним явищем, що характеризує стан ринку праці, за якого частина працездатного населення, яка бажає працювати та активно шукає роботу, не може знайти її з причин, що не залежать від волі самих індивідів. Згідно з методологією Міжнародної організації праці (МОП), безробітними визнаються особи віком від 15 до 70 років, які одночасно відповідають трьом критеріям: не мають роботи або

прибуткового заняття, активно займалися пошуком роботи протягом останніх чотирьох тижнів та готові стати до роботи протягом наступних двох тижнів. Економічна сутність безробіття полягає в недовикористанні людського потенціалу країни, що призводить до розриву між фактичним та потенційним внутрішнім валовим продуктом. Це явище є невід'ємним атрибутом ринкової економіки, проте його надмірні рівні свідчать про глибокі макроекономічні дисбаланси та соціальну нестабільність [28].

Для глибшого розуміння природи цього явища необхідно проаналізувати його основні теоретичні форми, що розрізняються за чинниками виникнення та тривалістю. Фрикційне безробіття вважається найбільш природним і неминучим типом, оскільки воно пов'язане з добровільною зміною місця роботи працівниками, які прагнуть знайти кращі умови праці, вищу заробітну плату або інший професійний досвід. Структурне безробіття є значно складнішим і виникає внаслідок невідповідності між кваліфікацією робочої сили та вимогами нових робочих місць, що з'являються під впливом науково-технічного прогресу та змін у галузевій структурі економіки.

Циклічне безробіття зумовлене фазами економічного циклу, зокрема спадом виробництва та кризовими явищами, що призводять до загального скорочення сукупного попиту в економіці [1]. Це найбільш небезпечна форма безробіття, оскільки вона охоплює всі галузі та регіони країни одночасно. Сезонне безробіття виникає внаслідок специфіки функціонування окремих видів діяльності (сільське господарство, туризм, будівництво), що мають чітко виражену залежність від пори року. Окремо виділяють також приховане безробіття, коли працівники формально зайняті, але працюють неповний робочий час або перебувають у неоплачуваних відпустках через скорочення обсягів робіт. Для аналізу ринку праці важливо виділяти природний рівень безробіття, який включає фрикційне та структурне безробіття і вважається припустимим для стабільної економіки.

Причини виникнення безробіття мають багатофакторний характер. По-перше, це циклічність розвитку економіки, де періоди зростання неминуче змінюються спадами. По-друге, це технологічні зрушення: автоматизація та

впровадження штучного інтелекту заміщують людську працю машинами, що особливо відчутно в промисловості та сфері обробки даних. По-третє, причини можуть критися в інституційних недосконалостях ринку праці, таких як високий рівень мінімальної заробітної плати, що стримує найм нових працівників, або надмірна соціальна допомога, яка демотивує до пошуку роботи. В умовах сучасної України критичним фактором стали воєнні дії, що призвели до фізичного знищення підприємств, руйнації інфраструктури та масового переміщення людей, що створило аномальні умови функціонування ринку праці [23].

Таблиця 1.2.

Порівняльна характеристика основних форм безробіття та їх вплив на економіку

Форма безробіття	Основна причина виникнення	Тривалість та характер	Наслідки для ринку праці	Заходи державного регулювання
Фрикційне	Добровільна зміна роботи, пошук кращих умов	Короткочасне, добровільне	Покращення відповідності кадрів місцям	Розвиток інформаційних систем пошуку роботи
Структурне	Науково-технічний прогрес, зміна структури попиту	Тривале, вимушене	Декваліфікація кадрів, кадровий голод у нових сферах	Перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів
Циклічне	Економічний спад, криза, падіння сукупного попиту	Масове, вимушене	Різке падіння доходів, соціальна напруга	Стимулювання попиту, підтримка бізнесу
Сезонне	Кліматичні та часові особливості галузі	Періодичне, передбачуване	Тимчасові розриви в зайнятості та доходах	Диверсифікація видів діяльності в регіонах
Приховане	Неефективне управління, криза на підприємстві	Формальна зайнятість без доходу	Зниження продуктивності праці, тінізація	Легалізація зайнятості, реструктуризація бізнесу

Соціально-економічні наслідки безробіття є вкрай болючими для суспільства. Економічні наслідки проявляються насамперед у недовиробництві товарів та послуг. Згідно із законом Оукена, перевищення

фактичного рівня безробіття над його природним рівнем призводить до пропорційного відставання реального ВВП від потенційного. Тривале безробіття призводить до декваліфікації працівників — люди втрачають професійні навички та трудову етику, що ускладнює їхнє подальше повернення до активного економічного життя навіть після виходу економіки з кризи.

Соціальні наслідки часто є ще більш руйнівними [26]. Безробіття є одним із головних чинників зростання бідності та майнової нерівності в суспільстві. Втрата роботи та джерела доходу стає причиною глибокого психологічного стресу, що веде до деградації особистості, зростання рівня захворюваності, розпаду сімей та соціальної апатії. Статистично доведено прямий зв'язок між рівнем безробіття та рівнем злочинності, алкоголізму і самогубств. Для держави тривале масове безробіття загрожує соціальними вибухами та політичною нестабільністю, оскільки велика кількість людей, позбавлених можливості забезпечити себе чесною працею, втрачає лояльність до існуючих інститутів влади. Окремим наслідком для країн, що розвиваються, є еміграція найбільш активної та кваліфікованої молоді (відтік мізків), що підриває трудовий потенціал майбутніх поколінь.

Управління безробіттям вимагає від держави поєднання активних та пасивних методів. Активні методи спрямовані на подолання причин явища: стимулювання створення нових робочих місць, пільгове кредитування малого бізнесу, організацію безкоштовного навчання та перекваліфікації, підтримку територіальної мобільності робочої сили. Пасивні методи полягають у наданні фінансової допомоги тим, хто вже втратив роботу, для підтримки їхнього мінімального рівня споживання. В сучасній Україні особлива увага повинна приділятися структурному та воєнному безробіттю, що потребує масштабних програм перепідготовки ветеранів та внутрішньо переміщених осіб для їх інтеграції в нову економіку післявоєнного відновлення [14].

Розуміння форм та причин безробіття дозволяє формувати точкові заходи впливу, спрямовані на перетворення «зайвих людей» на активний ресурс економічного зростання. Для України в умовах глобальної цифровізації та внутрішніх криз боротьба з безробіттям через розвиток компетенцій та

підтримку підприємництва є безальтернативним шляхом до соціального прогресу та економічного суверенітету. Лише мінімізуючи негативні наслідки безробіття, держава може забезпечити гідне життя своїм громадянам та сталий розвиток бізнесу.

1.3. Державна політика регулювання ринку праці: підходи та інструменти

Державна політика регулювання ринку праці являє собою системну діяльність органів влади, спрямовану на створення правових, економічних та організаційних умов для ефективного функціонування трудових відносин, забезпечення балансу між попитом та пропозицією робочої сили, а також мінімізацію негативних наслідків безробіття. В умовах ринкової трансформації, що супроводжується глибокими структурними змінами та зовнішніми шоками, роль держави у регулюванні сфери зайнятості трансформується від суто наглядової функції до активного стимулювання економічної активності населення. Ефективність такої політики безпосередньо впливає на соціальну стабільність країни, рівень доходів громадян та темпи відтворення людського капіталу.

Механізми державного впливу на зайнятість традиційно поділяються на правові, економічні та адміністративні, які реалізуються через активні та пасивні заходи. Правовий механізм базується на створенні та вдосконаленні нормативної бази, що встановлює правила гри на ринку праці. Економічний механізм включає податкове регулювання, фінансову підтримку підприємництва та інвестиційні програми. Адміністративний механізм реалізується через діяльність спеціалізованих інституцій, зокрема Державної служби зайнятості, яка виступає посередником між роботодавцями та шукачами роботи [7].

Нормативно-правова база України, що регламентує відносини у сфері працевлаштування, пройшла значний шлях еволюції та наразі адаптується до стандартів Європейського Союзу. Фундаментальним актом залишається Конституція України, яка закріплює право кожного громадянина на працю, що

включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Деталізація цих прав міститься у Кодексі законів про працю України, який регулює питання укладання трудових договорів, робочого часу, відпочинку та оплати праці. Особливе значення має Закон України Про зайнятість населення, який визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості, включаючи гарантії для вразливих верств населення.

Сучасна політика зайнятості в Україні дедалі більше зміщується у бік активних заходів. Це зумовлено необхідністю не лише підтримувати дохід безробітних, а й стимулювати їх до швидкого повернення в економіку. До активних заходів належать програми професійного навчання та перепідготовки, надання ваучерів на освіту, що дозволяє громадянам змінювати спеціалізацію відповідно до актуальних потреб ринку. Крім того, держава застосовує механізми субсидування роботодавців, надаючи компенсації за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, ветеранів чи молоді на перше робоче місце.

Пасивна політика зайнятості залишається необхідним страховим механізмом, особливо в періоди гострих економічних криз. Вона включає виплату допомоги по безробіттю, надання допомоги на поховання у разі смерті безробітного та здійснення інших виплат, передбачених законодавством. Проте стратегічним завданням держави є скорочення тривалості перебування особи на пасивному забезпеченні за допомогою інтеграції її у заходи активного пошуку роботи [22].

Діяльність Державної служби зайнятості як центральної інституції на ринку праці зазнає цифрової трансформації. Сьогодні служба виконує роль сервісної установи, яка пропонує широкий спектр послуг: від профілювання безробітних та надання кар'єрних консультацій до автоматизованого підбору вакансій з використанням сучасних ІТ-рішень. Важливою функцією служби є взаємодія з роботодавцями, надання їм допомоги в рекрутингу та інформування про можливості державного фінансування програм навчання персоналу.

Інструменти та механізми реалізації державної політики зайнятості

Напрямок впливу	Основні інструменти та методи	Очікуваний соціально-економічний ефект
Законодавче регулювання	Кодекс законів про працю, закони про зайнятість та страхування	Створення правового поля, захист прав працівників, легалізація праці
Активні заходи сприяння	Ваучери на навчання, гранти «Робота, компенсації» роботодавцям	Підвищення якості робочої сили, створення нових робочих місць
Професійна орієнтація	Профільювання, кар'єрне консультування, профвідбір	Оптимізація вибору професії, скорочення термінів безробіття
Адміністративні послуги	Ресстрація безробітних, ведення банку вакансій, рекрутинг	Прозорість ринку праці, зниження інформаційної асиметрії
Пасивна підтримка	Виплата допомоги по безробіттю, соціальні гарантії	Збереження рівня споживання, запобігання маргіналізації
Інноваційні форми	Організація суспільно корисних робіт Армія відновлення	Залучення до відновлення країни, підтримка доходів населення

Представлені інструменти демонструють комплексний підхід держави до управління ринком праці. Законодавче регулювання забезпечує інституційну стабільність, тоді як активні заходи та професійна орієнтація спрямовані на подолання структурного безробіття. Адміністративні послуги підвищують мобільність робочої сили, а інноваційні форми, такі як суспільно корисні роботи, адаптують політику зайнятості до викликів воєнного часу. Це дозволяє поєднувати соціальну підтримку громадян із вирішенням стратегічних завдань відбудови національної економіки [19].

Окремим важливим аспектом державної політики є регулювання зовнішньої та внутрішньої трудової міграції. В умовах масового переміщення населення через військові дії, державні зусилля зосереджені на програмах релокації бізнесу та супроводі працівників на нові місця проживання. Це потребує тісної координації між центральними органами влади, місцевим самоврядуванням та міжнародними партнерами. Держава також працює над створенням умов для повернення українських громадян з-за кордону, що передбачає не лише наявність робочих місць, а й відновлення соціальної

інфраструктури.

Інституційне середовище ринку праці в Україні включає не лише державні структури, а й систему соціального діалогу. Спільні дії уряду, профспілок та організацій роботодавців дозволяють знаходити компромісні рішення щодо рівня мінімальної заробітної плати, умов колективних договорів та стандартів безпеки праці. Така взаємодія є запорукою того, що державна політика враховуватиме інтереси всіх учасників трудових відносин та сприятиме формуванню цивілізованого ринку праці.

У контексті глобальних трендів державна політика України все більше орієнтується на розвиток цифрових навичок населення та підтримку дистанційних форм зайнятості. Впровадження електронних трудових книжок, автоматизація взаємодії через портал Дія та можливість отримання статусу безробітного онлайн значно знижують транзакційні витрати на ринку праці. Держава також стимулює розвиток ІТ-освіти, розуміючи, що цифрова грамотність є обов'язковою умовою конкурентоспроможності працівника в сучасних умовах [29].

Підсумовуючи, слід зазначити, що державна політика регулювання ринку праці в Україні є багаторівневим процесом, який поєднує класичні методи соціального захисту з інноваційними інструментами стимулювання зайнятості. Ефективність цієї політики залежить від гнучкості законодавства, оперативності діяльності служби зайнятості та спроможності держави створювати умови для інвестиційної привабливості економіки. Тільки через гармонійне поєднання активних та пасивних підходів, підтримку підприємницьких ініціатив та безперервний розвиток професійних компетенцій громадян Україна зможе подолати виклики безробіття та забезпечити стаке економічне зростання у післявоєнний період. Держава у цьому процесі виступає не лише як регулятор, а як стратегічний партнер для кожного учасника трудових відносин.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЗАЙНЯТОСТІ ТА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз основних тенденцій зайнятості населення в умовах воєнного стану

Сучасний стан ринку праці України характеризується безпрецедентною трансформацією, що зумовлена глибокими деструктивними наслідками повномасштабних воєнних дій. Початок збройної агресії призвів до миттєвого розриву усталених економічних зв'язків, фізичного руйнування виробничої інфраструктури та масової міграції населення, що в сукупності змінило фундаментальні параметри зайнятості. Аналіз основних тенденцій свідчить, що ринок праці перейшов у стан високої невизначеності, де традиційні механізми балансування попиту та пропозиції робочої сили були заміщені адаптивними стратегіями виживання як з боку роботодавців, так і з боку найманих працівників.

Однією з найбільш вагомих тенденцій стало кардинальне скорочення робочих місць у промисловому секторі, особливо у східних та південних регіонах країни, де були сконцентровані потужності металургії, машинобудування та хімічної промисловості. Руйнація таких гігантів, як Азовсталь та Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, призвела до вивільнення десятків тисяч кваліфікованих робітників, що створило значний тиск на регіональні ринки праці в місцях їхньої евакуації. Водночас спостерігається зміна галузевих пріоритетів зайнятості. На тлі спаду у важкій промисловості та будівництві, зростає роль секторів, що забезпечують життєдіяльність держави та обороноздатність: логістики, енергетики, ІТ-сфери та військово-промислового комплексу. Сфера послуг та роздрібної торгівлі також продемонструвала високу адаптивність, ставши основним поглиначем внутрішньо переміщених осіб у західних областях України [30].

Релокація бізнесу виступила потужним чинником територіального перерозподілу зайнятості. Перенесення виробничих потужностей із

прифронтових територій до безпечніших регіонів дозволило зберегти тисячі робочих місць, проте це супроводжувалося значними труднощами у переміщенні кадрового потенціалу. Багато працівників не змогли або не захотіли змінити місце проживання, що призвело до розриву між наявним обладнанням на новому місці та браком фахівців для роботи на ньому. Це поглибило територіальні диспропорції: якщо у східних регіонах спостерігається надлишок робочої сили на тлі відсутності вакансій, то у західних областях виник гострий дефіцит кадрів, особливо за робітничими професіями.

Міграційні процеси стали визначальним фактором, що впливає на рівень економічної активності населення. Виїзд мільйонів українців за кордон, переважна більшість яких є жінками працездатного віку з вищою освітою та дітьми, призвів до суттєвого звуження пропозиції робочої сили. Це створює загрозу довгострокового дефіциту кадрів та деградації людського капіталу. Внутрішня міграція також внесла свої корективи: концентрація внутрішньо переміщених осіб у певних громадах вимагає від місцевої влади створення нових робочих місць, що не завжди можливо через обмеженість інвестиційних ресурсів. Як наслідок, значна частина ВПО залишається поза межами офіційного ринку праці, що знижує загальний рівень економічної активності населення [13].

Аналіз показників зайнятості та безробіття в умовах війни ускладнюється браком повної статистичної інформації, проте експертні оцінки та дані соціологічних досліджень дозволяють виділити ключові параметри. Рівень безробіття, розрахований за методологією МОП, продемонстрував стрімке зростання у перші місяці вторгнення, після чого стабілізувався на високих показниках. Особливістю є приховане безробіття та неповна зайнятість, коли люди формально зберігають робочі місця, але отримують мінімальну оплату або перебувають у вимушених відпустках. Економічна активність населення знизилася через психологічні чинники, безпекові ризики та необхідність догляду за дітьми в умовах нестабільної роботи освітніх закладів.

Динаміка та структура змін на ринку праці України в умовах воєнного стану

Показник Параметр зміни	Характеристика тенденції	Основні чинники впливу	Вплив на економіку
Рівень зайнятості населення	Скорочення у промисловості, ріст у секторі оборони та логістики	Руйнування інфраструктури, зміна структури держзамовлень	Деіндустріалізація, зростання частки сфери послуг
Рівень безробіття (МОП)	Значне зростання з подальшою стабілізацією на високому рівні	Закриття підприємств, розрив ланцюгів постачання	Зниження купівельної спроможності, ріст бідності
Економічна активність	Зниження через міграцію та мобілізаційні процеси	Виїзд жінок за кордон, призов чоловіків до лав ЗСУ	Гострий дефіцит кваліфікованих кадрів
Територіальна структура	Переміщення центру активності на захід країни	Програми релокації бізнесу, безпековий фактор	Регіональні диспропорції, навантаження на західну інфраструктуру
Професійно-кваліфікаційний склад	Зростання попиту на технічні та робітничі спеціальності	Потреби відновлення, дефіцит чоловічої сили	Кваліфікаційний розрив між попитом і пропозицією

Представлені дані відображають глибину структурних перекосів, що виникли на ринку праці. Головним викликом є не лише брак робочих місць у певних секторах, а й фізична відсутність працівників через міграцію та мобілізацію [16]. Зміна територіальної структури зайнятості вимагає перегляду підходів до регіонального розвитку, оскільки західні області стали новим промисловим хабом країни. Професійно-кваліфікаційний розрив свідчить про необхідність термінового реформування системи підготовки кадрів, щоб адаптувати знання людей до вимог економіки воєнного часу.

Регіональні особливості ринку праці стали більш вираженими. Прифронтові області (Харківська, Запорізька, Миколаївська) потерпають від критичного падіння попиту на працю та високої небезпеки, що веде до депопуляції працездатного населення. Центральні регіони (Київська, Дніпропетровська) демонструють вищу стійкість завдяки концентрації фінансових ресурсів та статусу логістичних вузлів. Західна Україна (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська області) зіткнулася з проблемою інтеграції

великої кількості переселенців, що на першому етапі спричинило ріст конкуренції за робочі місця, але згодом стало стимулом для розвитку місцевого малого бізнесу та сервісної економіки.

Вплив зовнішніх факторів на українську зайнятість є подвійним. З одного боку, фінансова допомога міжнародних партнерів дозволяє утримувати державний сектор та забезпечувати виплати бюджетникам, що підтримує споживчий попит та зайнятість у сфері послуг. З іншого боку, інтеграція українських мігрантів у європейські ринки праці створює ризики їхнього неповернення. Чим довше триває війна, тим сильніше українці закріплюються на іноземних ринках праці, адаптуючи свої навички та мовні знання. Це веде до вимивання інтелектуального ресурсу, який буде вкрай необхідним для повоєнної відбудови [9].

Ще однією важливою тенденцією є легалізація та тінізація праці в умовах кризи. З одного боку, держава спростила умови трудових відносин для малого бізнесу, що мало б сприяти виходу з тіні. З іншого боку, через бажання уникнути мобілізаційного обліку або через неможливість офіційного працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, частка неформальної зайнятості залишається високою. Це обмежує можливості соціального страхування та наповнення бюджету, що є критичним для країни у стані війни.

Тенденції змін на ринку праці також включають стрімку цифровізацію. Віддалена робота, яка стала масовою під час пандемії, отримала новий імпульс через безпекові виклики та міграцію. Багато компаній зберегли зайнятість фахівців, які виїхали в інші регіони або за кордон, використовуючи цифрові інструменти комунікації. Це дозволило частково зберегти кадровий кістяк у секторі послуг, консалтингу та ІТ. Проте для виробничих галузей та сільського господарства цей фактор є малоефективним, що поглиблює розрив між цифровою та реальною економікою.

Дефіцит кадрів стає системною проблемою, яка вже зараз обмежує можливості економічного відновлення. Роботодавці змушені залучати жінок на нетипові для них посади, що потребує додаткових витрат на перепідготовку та зміну ергономіки робочих місць. Така трансформація гендерної структури

зайнятості є довгостроковим трендом, який зберігатиметься і після завершення бойових дій [11].

Зайнятість населення в умовах воєнного стану визначається дією різновекторних сил: руйнацією матеріальної бази, масовою міграцією, зміною територіальних центрів активності та адаптивною гнучкістю бізнесу. Ринку праці України вдалося уникнути повного колапсу, проте він набув рис кризової структури з високим рівнем прихованого безробіття та дефіцитом кваліфікованої сили. Основним завданням державної політики у цей період є стимулювання мобільності ресурсів та створення умов для збереження людського потенціалу, що стане фундаментом для майбутньої відбудови країни.

2.2. Оцінка причин, факторів та наслідків безробіття

Сучасний стан безробіття в Україні є результатом складної взаємодії фундаментальних економічних процесів та екстремальних зовнішніх викликів. Оцінка причин цього явища потребує багатофакторного підходу, оскільки воно більше не вкладається у межі класичних циклічних коливань. Головним детермінантом виступає сукупність чинників, серед яких воєнний фактор відіграє роль першопричини, що запустила ланцюгову реакцію в інших сферах. Воєнні дії спричинили не лише фізичну зупинку підприємств, а й повну руйнацію виробничих ланцюгів, що автоматично трансформувало локальне безробіття у системну загальнонаціональну проблему.

Економічні чинники безробіття виявляються через різке падіння сукупного попиту та інвестиційної активності. Багато підприємств, навіть перебуваючи в безпечних регіонах, були змушені скорочувати персонал через втрату ринків збуту та подорожчання енергоресурсів. Структурні чинники поглибилися внаслідок прискореної деіндустріалізації. Економіка України стрімко зміщується у бік аграрного сектору та сфери послуг, що робить зайвими тисячі фахівців вузького промислового профілю. Це створює ситуацію, за якої на ринку одночасно існують високе безробіття та гострий

дефіцит кадрів у нових пріоритетних галузях [21].

Демографічні фактори та міграційні процеси набули аномального значення. Масовий виїзд працездатного населення за кордон та внутрішнє переміщення мільйонів осіб створили територіальний дисбаланс робочої сили. Міграція діє як двосічний меч: з одного боку, вона тимчасово знижує тиск на державний бюджет у частині виплат допомоги, з іншого — вимиває найбільш продуктивну частину робочої сили, що веде до деградації ринку праці. Окремо слід виділити вплив цифровізації. Хоча розвиток ІТ-технологій створив можливості для дистанційної зайнятості, він водночас прискорив витіснення низькокваліфікованої праці, поглиблюючи безробіття серед осіб старшого віку та тих, хто не має достатніх цифрових компетенцій.

Таблиця 2.2.

Аналіз ключових факторів та наслідків безробіття в Україні

Група факторів	Конкретні чинники впливу	Основні наслідки для населення та держави	Рівень загрози для людського капіталу
Воєнні	Руйнування активів, окупація територій, замінування угідь	Масове вимушене безробіття, втрата засобів до існування	Критичний
Економічні	Інфляція, падіння ВВП, розрив логістики, ріст витрат бізнесу	Зниження купівельної спроможності, зростання бідності	Високий
Структурні	Занепад важкої промисловості, цифрова трансформація	Професійна декваліфікація, необхідність перенавчання	Середній
Демографічні	Зовнішня міграція, мобілізація, старіння нації	Феномен «відтоку мізків», дефіцит кваліфікованих кадрів	Критичний
Соціальні	Психологічний стрес, розпад трудових колективів	Психологічна напруженість, втрата трудової етики	Високий

Представлена матриця факторів демонструє, що сучасне безробіття в Україні має переважно вимушений та системний характер. Воєнні та демографічні чинники створюють незворотні втрати людського капіталу через міграцію та фізичну неможливість працювати. Економічні наслідки у вигляді зростання бідності та падіння купівельної спроможності замикають коло

кризи: люди витрачають менше, бізнес отримує менше доходів і продовжує скорочувати персонал. Це вимагає від держави не просто виплат допомоги, а стратегічних дій щодо утримання та розвитку фахівців усередині країни [3].

Негативні ефекти безробіття мають глибокий руйнівний вплив на соціальну тканину суспільства. Зниження купівельної спроможності населення призводить до зміни структури споживання — люди витрачають кошти лише на продукти харчування та критичні ліки, що гальмує розвиток інших секторів економіки. Зростання бідності стає масовим явищем, охоплюючи навіть тих, хто має роботу, але через неповну зайнятість або низьку зарплату перебуває за межею соціальних стандартів.

Особливо небезпечним наслідком є декваліфікація фахівців. Тривале перебування поза професійним середовищем призводить до втрати специфічних навичок та актуальних знань, особливо у високотехнологічних галузях. Для України це означає, що навіть за умови швидкого відновлення економіки, ми зіткнемося з проблемою невідповідності наявних кадрів новим технологічним стандартам. Цей процес посилюється «відтоком мізків» за кордон. Найбільш талановиті, мобільні та освічені громадяни інтегруються в економіку країн ЄС, що стає формою безоплатного експорту людського капіталу з України.

Людський капітал, який формувався протягом поколінь через систему освіти та накопичення виробничого досвіду, сьогодні перебуває під загрозою розпилення. Коли фахівець виїжджає за кордон і погоджується на роботу не за спеціальністю (наприклад, інженер працює в логістиці чи будівництві), відбувається подвійна втрата: Україна втрачає ресурс, а сама людина втрачає кваліфікацію. Це створює ефект «пастки безробіття», де навіть за наявності попиту на висококваліфіковану працю в майбутньому, країна не зможе його задовольнити власними ресурсами [27].

Зміни у структурі економіки, продиктовані війною та цифровізацією, також виступають фактором ризику. Перехід до сервісної моделі економіки без потужного промислового фундаменту може призвести до формування «економіки низьких навичок», де зайнятість буде зосереджена у секторах із

низькою доданою вартістю. Це не дозволить подолати бідність і лише стимулюватиме подальшу міграцію. Цифровізація, хоч і є прогресивним явищем, за відсутності масових програм перепідготовки лише посилює соціальний розрив, залишаючи без роботи тих, хто не зміг адаптуватися до вимог цифрового робочого місця.

Причини безробіття в Україні сьогодні є екзогенними та руйнівними, а його наслідки загрожують самому існуванню якісного ринку праці. Поєднання воєнних руйнувань із відтоком інтелектуальної еліти створює безпрецедентний виклик для національної безпеки. Подолання цих наслідків вимагає негайного переходу від пасивного очікування до активної політики збереження та розвитку людського капіталу. Це передбачає не лише створення робочих місць, а й відновлення соціальної інфраструктури, системну перепідготовку кадрів та створення умов, за яких повернення в Україну стане для фахівців економічно та професійно вигіднішим, ніж перебування за кордоном.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗАЙНЯТІСТЮ НАСЕЛЕННЯ

3.1. Обґрунтування необхідності реформування політики зайнятості

Необхідність докорінного реформування державної політики зайнятості в Україні зумовлена вичерпанням ефективності традиційних методів регулювання ринку праці, які формувалися в умовах відносної макроекономічної стабільності та індустріального типу економіки. Сучасні виклики, серед яких домінують наслідки воєнної агресії, масове переміщення населення, глобальна цифровізація та демографічна криза, вимагають переходу від пасивної моделі соціального захисту безробітних до динамічної моделі управління людським капіталом. Політика, що базується переважно на виплаті допомоги по безробіттю, у нинішніх реаліях стає неефективною, оскільки вона не вирішує проблему структурного дисбалансу та не сприяє відновленню трудового потенціалу країни.

Обґрунтування реформ починається з розуміння того, що ринок праці України перебуває у стані глибокої структурної невідповідності. Держава стикається з парадоксальною ситуацією: високий рівень безробіття серед певних категорій громадян супроводжується критичним дефіцитом кадрів у галузях, що забезпечують відновлення та обороноздатність. Традиційні інструменти служби зайнятості не встигають за швидкістю змін у запитах роботодавців. Реформування повинно бути спрямоване на створення гнучкого механізму швидкого реагування, де акцент зміщується з реєстрації факту безробіття на активне фасилітування працевлаштування через розвиток компетенцій. Це вимагає вдосконалення системи управління зайнятістю на всіх рівнях — від загальнодержавного до муніципального, із залученням приватного сектору та міжнародних інституцій [10].

Активна державна політика на ринку праці в умовах сучасних викликів стає безальтернативним інструментом збереження соціальної цілісності суспільства. Вона передбачає пряме втручання держави у процеси підготовки та перепідготовки кадрів, стимулювання мобільності робочої сили та

підтримку створення нових робочих місць у стратегічно важливих секторах. Важливість такої політики обґрунтовується необхідністю запобігання декваліфікації фахівців, які втратили роботу через війну або технологічні зміни. Без активної підтримки держави мільйони людей ризикують опинитися у пастці довготривалого безробіття, що веде до їхньої соціальної маргіналізації та безповоротної втрати професійної придатності.

Потреба у вдосконаленні системи управління також диктується зміною парадигми відносин між роботодавцем та працівником. В умовах цифровізації та поширення дистанційних форм роботи, нормативна база потребує лібералізації та адаптації до вимог сучасної економіки знань. Реформа повинна забезпечити спрощення процедур найму та звільнення при одночасному посиленні соціальних гарантій для тих, хто прагне змінити професію. Держава має взяти на себе роль інтелектуального брокера, який не просто збирає вакансії, а аналізує тенденції ринку, прогнозує потреби у навичках на 5-10 років уперед і відповідним чином коригує державне замовлення на освіту [23].

Важливим аспектом реформування є децентралізація політики зайнятості. Умови на ринку праці Львова, Дніпра чи деокупованих територій кардинально різняться, тому уніфіковані підходи більше не працюють. Місцеві громади повинні отримати більше повноважень та ресурсів для створення локальних програм зайнятості, залучення релокованого бізнесу та інтеграції ветеранів у місцеву економіку. Управління зайнятістю має стати частиною стратегій розвитку територіальних громад, де кожен регіон формує власні пріоритети залежно від наявних ресурсів та безпекової ситуації.

Ще одним чинником, що обґрунтовує необхідність змін, є інтеграція України до європейського економічного простору. Відповідність стандартам Європейського Союзу у сфері праці передбачає не лише гармонізацію законодавства, а й впровадження ефективних механізмів соціального діалогу. Реформована політика зайнятості має базуватися на тісній співпраці уряду, об'єднань роботодавців та профспілок. Тільки такий тристоронній підхід дозволить розробити програми, що будуть життєздатними та відповідатимуть реальним потребам бізнесу, забезпечуючи при цьому захист прав працівників.

Окремо слід виділити необхідність реформування системи фінансового забезпечення політики зайнятості. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів, пріоритет має надаватися інвестиціям у людський капітал, що мають високу окупність. Це означає перехід від фінансування установ до фінансування результату — конкретної особи, яка отримала нову професію та працевлаштувалася. Застосування принципу "гроші йдуть за людиною" у системі професійного навчання дозволить підвищити конкуренцію серед освітніх закладів та покращити якість підготовки фахівців [12].

Вдосконалення системи управління також неможливе без повної цифровізації процесів. Державна служба зайнятості має трансформуватися у потужну IT-платформу, яка інтегрує дані про вакансії з усіх доступних джерел, використовує штучний інтелект для підбору ідеальних кандидатів та забезпечує безперешкодний доступ до послуг через мобільні додатки. Це дозволить суттєво знизити транзакційні витрати на ринку праці та скоротити час перебування людини у стані пошуку роботи.

Підсумовуючи, реформування політики зайнятості в Україні є стратегічним завданням, що визначатиме успіх післявоєнного відновлення. Сучасні виклики вимагають від держави бути проактивною, гнучкою та технологічною. Обґрунтованість цих змін базується на необхідності перетворення ринку праці з джерела соціальної напруги на драйвер економічного зростання. Активна державна політика, орієнтована на розвиток компетенцій, підтримку мобільності та стимулювання інноваційної зайнятості, дозволить зберегти трудовий потенціал нації та забезпечити конкурентоспроможність України у глобальному світі. Реформа — це не просто зміна назв установ чи нормативних актів, це зміна філософії ставлення до людини як до найвищої цінності та головного активу держави.

3.2. Модернізація системи професійної орієнтації та перепідготовки кадрів

Модернізація системи професійної орієнтації та перепідготовки кадрів в

Україні виступає стратегічним пріоритетом у контексті подолання структурного безробіття та кадрового дефіциту. Традиційна модель освіти часто демонструє інертність щодо запитів реального сектору економіки, що призводить до ситуації, коли випускники навчальних закладів не володіють актуальними компетенціями, необхідними роботодавцям. Адаптація освітньої системи до вимог ринку вимагає переходу від теоретико-центричного навчання до практико-орієнтованих моделей, де ключову роль відіграє дуальна освіта. Такий підхід передбачає поєднання навчання в аудиторіях із практичною діяльністю безпосередньо на підприємстві, що дозволяє студенту опанувати сучасне обладнання та засвоїти корпоративну культуру ще до моменту отримання диплома. Для держави це означає скорочення витрат на подальшу перепідготовку кадрів, а для бізнесу — отримання фахівця, який готовий до продуктивної праці з першого дня [28].

Важливим кроком у модернізації є створення центрів сертифікації навичок. Багато громадян володіють значним практичним досвідом, отриманим неформальним шляхом, проте не мають документального підтвердження своєї кваліфікації. Центри сертифікації дозволяють підтвердити професійні компетенції незалежно від того, де і як вони були здобуті, що значно підвищує мобільність робочої сили та шанси на гідне працевлаштування. Особливого значення це набуває для внутрішньо переміщених осіб та ветеранів, чий досвід часто потребує формалізації або швидкої адаптації до цивільних професій. Розширення програм ваучерів на навчання для цих категорій населення дозволяє їм безкоштовно здобути нову спеціальність або підвищити кваліфікацію в обраному навчальному закладі, що є дієвим інструментом соціальної реінтеграції та економічної активізації.

Технологічна складова модернізації базується на широкому впровадженні інструментів штучного інтелекту та автоматизації. Використання інтелектуальних алгоритмів для аналізу великих масивів даних дозволяє здійснювати максимально точний підбір вакансій, враховуючи не лише формальні вимоги, а й психологічний профіль кандидата, його потенціал до навчання та територіальні переваги. Автоматизація взаємодії через портал

Дія мінімізує бюрократичні бар'єри, дозволяючи громадянам подавати заявки на навчання, отримувати направлення на роботу або оформлювати мікрогранти у кілька кліків [1].

Розвиток дистанційної зайнятості та навчання відкриває нові горизонти для осіб із обмеженою мобільністю або тих, хто проживає у депресивних регіонах. Цифрові платформи дозволяють здобувати освіту від провідних експертів світу та працювати на глобальних ринках, не залишаючи власної громади. Це сприяє вирівнюванню регіональних диспропорцій та стимулює розвиток економіки знань. Держава у цьому процесі має виступати гарантом безпеки цифрових відносин та забезпечувати доступ до високошвидкісного інтернету як базового ресурсу для професійної реалізації.

Таблиця 3.2.

Пріоритетні напрями та інструменти модернізації системи підготовки кадрів

Напрямок модернізації	Ключові інструменти та технології	Цільові групи та охоплення	Результат для ринку праці
Практична орієнтація	Дуальна освіта, виробничі хаби	Студенти, випускники, робітничі кадри	Скорочення терміну адаптації персоналу
Формалізація досвіду	Центри сертифікації навичок	Самонавчені фахівці, ветерани	Легалізація компетенцій, ріст мобільності
Соціальна підтримка	Ваучери на навчання, грантові програми	ВПО, ветерани, особи 45+	Соціальна стійкість, подолання бідності
Цифрова екосистема	Портал Дія, мобільні додатки	Все працездатне населення	Зниження транзакційних витрат на пошук
Інтелектуальний підбір	Штучний інтелект (AI), Big Data	Шукачі роботи, HR-департаменти	Оптимальна відповідність кадра місцю
Гнучкі форми роботи	Дистанційне навчання, фріланс-платформи	Жителі регіонів, особи з інвалідністю	Децентралізація ринку, інклюзивність

Дана структура відображає комплексний перехід від застарілої системи професійної орієнтації до сучасної інтелектуальної моделі. Кожен інструмент спрямований на вирішення конкретної проблеми: дуальна освіта долає розрив між теорією і практикою, центри сертифікації легалізують реальний досвід, а штучний інтелект забезпечує швидкість та точність з'єднання роботодавця з

працівником. Важливо, що такий підхід охоплює найбільш вразливі групи (ВПО, ветерани), забезпечуючи їх інклюзивне включення в економічне життя країни через цифрові та фінансові інструменти [12].

Модернізація системи підготовки кадрів також потребує реформування методів профорієнтації. Замість традиційних тестів на схильність до певної професії, сучасна система повинна базуватися на прогнозуванні трендів. Це означає використання аналітики ринку праці для інформування молоді про те, які навички будуть затребувані через п'ять-десять років, особливо у секторах зеленої енергетики, біотехнологій та оборонних розробок. Профорієнтація має стати безперервним процесом супроводу людини протягом усього життя, допомагаючи їй коригувати свою кар'єрну траєкторію в залежності від технологічних циклів.

Впровадження AI-інструментів у діяльність служби зайнятості дозволяє не лише підбирати вакансії, а й формувати персоналізовані рекомендації щодо навчання. Якщо алгоритм бачить, що шукачеві не вистачає певної компетенції для отримання високооплачуваної роботи, він автоматично пропонує перелік курсів, які можна оплатити за допомогою державного ваучера. Це створює безшовний шлях від статусу безробітного до успішного фахівця. Крім того, автоматизація процесів через портал Дія забезпечує верифікацію документів про освіту через електронні реєстри, що унеможливорює фальсифікацію кваліфікації та підвищує довіру роботодавців до системи.

Розвиток дистанційної зайнятості у поєднанні з перепідготовкою кадрів є відповіддю на виклик масової міграції. Створюючи умови для роботи онлайн у міжнародних та національних проєктах, Україна може зберігати свій кадровий потенціал навіть за умов фізичного переміщення людей. Державна підтримка коворкінгів у невеликих містах та сільських громадах може стати точкою росту для місцевих економік, перетворюючи їх на цифрові хаби. Це потребує не лише технічного оснащення, а й формування культури самостійної роботи та цифрової дисципліни серед громадян [22].

На завершення аналізу слід підкреслити, що модернізація освіти та системи перепідготовки — це не лише технічне оновлення, а зміна світогляду.

Концепція Lifelong Learning (навчання впродовж життя) має стати базовою цінністю. Держава, у свою чергу, створює інфраструктуру — від сертифікаційних центрів до AI-платформ — яка робить цей процес максимально простим та доступним. Лише через таку глибоку модернізацію Україна зможе перетворити виклики безробіття та воєнних руйнувань на можливості для формування нової, високотехнологічної та конкурентоспроможної нації. Ефективне поєднання дуальної освіти, соціальних гарантій для ветеранів та цифрових інновацій дозволить ринку праці стати гнучким механізмом, здатним забезпечити стійке економічне зростання у поствоєнний період.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретичних засад та практичних аспектів управління зайнятістю населення в умовах сучасних викликів дозволяє сформулювати низку узагальнюючих висновків, що відображають стан, проблеми та перспективи розвитку ринку праці України.

По-перше, встановлено, що зайнятість населення є фундаментальною економічною категорією, яка в умовах постіндустріальної трансформації виходить за межі суто виробничих відносин. Вона виступає головним індикатором ефективності використання людського капіталу та ключовим чинником забезпечення національної безпеки. Сучасна сутність зайнятості інтегрує в собі не лише факт працевлаштування, а й якість робочого місця, рівень соціальної захищеності та можливість постійного розвитку компетенцій працівника. Водночас безробіття визначено як складне багатфакторне явище, яке в Україні набуло специфічних рис через поєднання класичних циклічних коливань із глибокими структурними та воєнними деформаціями.

По-друге, аналіз стану ринку праці в умовах воєнного стану свідчить про його надзвичайну стійкість, попри катастрофічні руйнування промислового потенціалу та масову міграцію. Основними тенденціями сучасного періоду є територіальний дисбаланс робочої сили, спричинений релокацією бізнесу до західних регіонів, та гострий дефіцит кадрів у стратегічних галузях на тлі високого загального рівня безробіття. Виявлено, що міграційні процеси стали головним чинником вимивання інтелектуального ресурсу («відтоку мізків»), що створює загрозу деградації людського капіталу в довгостроковій перспективі.

По-третє, оцінка факторів безробіття підтвердила, що ключовою проблемою є кваліфікаційний розрив. Система освіти не встигає адаптуватися до стрімких змін у структурі економіки, що призводить до надлишку фахівців застарілих професій та браку кадрів у сферах енергетики, будівництва, ІТ та оборонних технологій. Соціально-економічні наслідки цього явища виявляються у зниженні купівельної спроможності, зростанні рівня бідності та

психологічній дезорієнтації значної частини працездатного населення.

По-четверте, обґрунтовано, що подальший розвиток політики зайнятості має базуватися на радикальному переході від пасивного утримання безробітних до активного стимулювання продуктивної праці. Пріоритетними напрямками реформування визначено:

- модернізацію системи перепідготовки через розвиток дуальної освіти та впровадження ваучерів на навчання для ветеранів і внутрішньо переміщених осіб;
- цифровізацію послуг служби зайнятості з використанням штучного інтелекту для точного профілювання та підбору вакансій;
- стимулювання самозайнятості та малого підприємництва через державні грантові програми;
- створення центрів сертифікації навичок для легалізації неформально здобутих компетенцій.

Перспективи подальшого розвитку політики зайнятості в Україні пов'язані з її інтеграцією в загальну стратегію повоєнного відновлення. Держава має перетворитися на активного регулятора, який забезпечує гнучкість ринку праці при збереженні високих соціальних стандартів. Ключовим завданням є створення умов для повернення людського капіталу з-за кордону, що вимагає не лише наявності робочих місць, а й конкурентного рівня оплати праці та сучасної соціальної інфраструктури.

Узагальнюючи, слід зазначити, що подолання проблем безробіття та управління зайнятістю в Україні можливе лише за умови системного поєднання технологічних інновацій, інвестицій у професійний розвиток людини та ефективного державно-приватного партнерства. Людський капітал має бути визнаний головним активом держави, а політика зайнятості — перетворена на дієвий механізм капіталізації цього ресурсу задля сталого економічного зростання та підвищення добробуту кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпала О., Еволюція теоретичних концепцій ринку праці, URL: <http://bulletin-esgeograph.org.ua/images/docs/Volume-56/14.Bezpala.pdf>
2. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-periodpovnomasshtabnoyi-viyny>
3. Бондаренко, О.Г. Професійна реабілітація та її роль у політиці зайнятості. Київ: Українське видавництво, 2020. 150 с.
4. Воєнні мігранти: світовий досвід та українські особливості / Дубровський В., Черкашин В. Економічна експертна платформа. К, 2024. URL: <https://help-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Policy-war-migranti-final1.pdf>
5. Гапочка В. М. Соціальний захист безробітних: реалії сьогодення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Випуск 74. С. 171-176.
6. Гонтар З. Г. Перспективні напрями вдосконалення соціальної політики в Україні з урахуванням досвіду європейських країн. Економіка праці, демографія, соціальна політика. 2021. Випуск 3 (149). С. 36-42.
7. Гоць А.А. Актуальні нестандартні форми зайнятості українців у нових реаліях сучасності. Габітус. 2021. № 23. С. 38-42
8. Грідін О. В. Актуальні проблеми, сучасні тенденції та основні напрями подолання безробіття в Україні. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 38. С. 113-124.
9. Державна служба зайнятості: веб-сайт. URL: <https://www.dcz.gov.ua/> Закон України «Про зайнятість населення» (Закон від 05.07.2012 № 5067-VI (Редакція станом на 04.03.2021)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5067-17>
10. Звіт про роботу Державної служби зайнятості за 9 місяців 2024 року. URL: <https://vpn.dcz.gov.ua/result/period?filter=2024>
11. Іваненко О. Ринок праці і зайнятість під час війни: стан та перспективи. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2022. № 4. С. 56-75. URL:

<http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0001382434>

12. Іншин М.І. Види та зміст переваг дистанційної зайнятості працівників в Україні. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття. Харків: НДІ ППЧН, 2020. С. 48–51. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200619/article/view/inshyn/pdf

13. Кількість мігрантів з України різко зросла: у Нацбанку назвали ключову причину. Економічні новини. 2024. URL: https://enovosty.com/uk/news-ukr/news_society-ukr/full/0609-kilkist-migrantiv-zukraini-rizko-zroslo-u-nacbanku-nazvali-klyuchovu-prichinu

14. Кравець І. М., Крушинська А. В. Зайнятість та соціальне страхування: аспекти захисту економічно активного населення. Вісник Хмельницького національного університету. 2021. № 6. Том 1. С. 113-120.

15. Крутилін С.І. Фріланс як форма платформної зайнятості. Економічний простір. №191, 2024. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1580>

16. Лісніченко Л. Міграція в Україні: основні тенденції воєнного періоду. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). Частина I. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/pdf>

17. Літорович О. Аналіз ринку фрілансу в Україні. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. 2020. Т. 4, № 1. С. 43– 53. URL: <https://doi.org/10.23939/semi2020.01.043>.

18. Оприщенко А. Безробіття в Україні: шляхи подолання та повоєнний досвід інших країн. URL: <https://zaborona.com/bezrobittya-v-ukrayinishlyahypodolannya-ta-pislyavoyennyj-dosvid-inshyh-krayin/>

19. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialnapolityka/osnovnikharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu>

20. Петрушка О. В. Іноземний досвід фінансового забезпечення громадян на випадок безробіття. Економіка. Фінанси. Право. 2020. № 10. С. 23-26.

21. Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

від 16.12.2020 № 2663. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1305-20#Text>

22. Про затвердження порядку реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних. Постанова КМУ від 30 березня 2023 року № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2023-%D0%BF#Text>

23. Публічне управління у сфері зайнятості в Україні у контексті євроінтеграції: проблеми, ефективність, інноваційність, результативність: колективна монографія / за наук. ред. д. держ. упр. Р. В. Войтович та К. В. Дубич. Київ, 2020. 480 с.

24. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. Укрінформ. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3909003-rinokpraci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html>

25. Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovah-viynyntendentsiyi-ta-perspektyvy>

26. Ринок праці України 2022-2023: стан, тенденції та перспективи. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm1.pdf

27. Студеннікова Ю. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3909003-rinokpraci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html>

28. Хандій О.О., Шестопалов В. І. Безробіття під час війни: аналітичні аспекти. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2022. № 4 (274). С. 76-84.

29. Шлапко Т.В., Махітько К.Б. Дистанційна зайнятість у епоху сучасних змін: правовий аналіз. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 85: частина 2. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/97430/1/Shlapko_labor_rights.pdf

30. Яценко Л. Відновлення ринку праці: регіональні аспекти. 2024. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-03/az_regrinkipraci_04032024.pdf